

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กุลธิดา คำบันศักดิ์. การพัฒนาตัวบ่งชี้สภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในระดับหมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- เกรียงศักดิ์ รอดเย็น. ปรัชญาการศึกษาไทยตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- เกียรติวรรณ อมาตยกุล. เอกสารคำสอนวิชา 422371 การศึกษาชุมชน. ภาควิชา การศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. (อัดสำเนา)
- ไกรยุทธ อีรตยาสินันท์. แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. สถาบันไทยศึกษา และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ท., 2531.
- งามตา วนินทานนท์. จิตวิทยาสังคม. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2535. (อัดสำเนา).
- จรรยา พาณิชย์ผลินไชย. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญกิจ, 2528.
- ดุขฎิ ลีตลวรวงศ์. การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- ธนาคารกสิกรไทย. การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ : สู่วามก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในศตวรรษหน้า-ข้อเสนอปฏิรูปการศึกษาไทย. เอกสารประกอบการประชุมสมัชชาการศึกษา ณ ธนาคารกสิกรไทย สำนักงานใหญ่ราชบุรีบูรณะ วันศุกร์ที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2539. จัดทำโดย ฝ่ายเลขานุการโครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์" บมจ. ธนาคารกสิกรไทย

- นาท ดัชนีวิรุทธิ์ และ พูนทรัพย์ สมุทรสาคร. หนังสือสังคมศึกษา ส 051 การอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
2530.
- นิลุบล ฉลวยศรี. ผลของการใช้วิธีการสอนโดยผสมผสานแบบ คิดเป็น กับการสอนของ
เปาโล แพร่ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกทางประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในระดับ
หมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ปฐม นิคมานนท์. ปรัชญา และหลักการของการศึกษานอกระบบ. ใน เอกสารการสอน
ชุดวิชาการศึกษาดลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ. เล่มที่ 1 หน่วยที่ 6.
นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532.
- ประเวศ วะสี. บนเส้นทางชีวิต เล่ม 2. สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน จัดพิมพ์, กรุงเทพฯ:
เรือนแก้วการพิมพ์, 2534.
- ประเวศ วะสี. ปฏิรูปการศึกษาไทย (การยกเครื่องทางปัญญา) ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์
และมาตรการ ใน ปฏิรูปการศึกษาการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์
พริ้นติ้งแอนด์พับลิชิ่ง, 2539.
- ประเวศ วะสี. ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของสังคมทั้ง
หมดร่วมกัน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2537.
- พนมพร สนิทขัญ. การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสันติภาพที่ปรากฏในหนังสือเรียน
วิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตฺน). การพัฒนาจิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาสมุทร
วิทยาลัย, 2538.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). กระแสธรรมเพื่อชีวิตและสังคม. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.,
2536.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). การพัฒนาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, 2532.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ 8 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). คนไทยหลงทางหรือไร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป. เอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). ความรักจากวาเลนไทน์สู่ความเป็นไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2536.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ. (เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ 1) กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, 2530.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). งานก็ได้ผลคนก็เป็นสุข. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). จากจิตวิทยา สู่จิตภาวนา. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ปรับปรุงเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). ชีวิตนี้เพื่องาน งานนี้เพื่อธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2533.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). ทางสายอิสราภาพของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.
- พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). ทางออกของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, 2531.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย.

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินตติ้ง กรุ๊ป, 2532.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). ทำนุแห่ง ดัดสนอย่างไร ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร การทำนุแห่ง

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

2536.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). ธรรมกับการพัฒนาชีวิต. เอกสารทางวิชาการ คณะ

ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

2533.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). ธรรมฉบับเรียนลัด. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ปิยะ

ธนาวิชัยการพิมพ์, 2535.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). นรก สวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ: รุ่งแสง

การพิมพ์, 2531.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง. พิมพ์ครั้งที่ 3. ม.ป.ท., 2534.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). พัฒนาปัญญา. (เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ 2. กรุงเทพฯ:

อมรินทร์ พรินตติ้ง กรุ๊ป, 2531.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). พุทธธรรมกับชีวิตในสังคมเทคโนโลยี. กรุงเทพฯ: โรง

พิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2532.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). พุทธศาสนกับการแนะแนว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

พิมพ์อ่ำไผ่, 2534.

พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). พุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2532.

- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). พรตตลอดปี ชีวิตดีตลอดไป. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). พระกับป่า มีปัญหาอะไร. พิมพ์ครั้งที่ 4. ม.ป.ท., 2535.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). เพื่อนาคคของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์
พรินติ้ง กรุ๊ป, 2531.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). โขขณงค์ พุทธวิธีเสริมสุขภาพ. (เล่าเรื่องให้โยมฟัง
ชุดที่ 3). ม.ป.ท., 2534.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). มหาวิทยาลัยกับงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้ง
ที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). มองให้ลึก นึกให้ไกล. ข้อคิดจากเหตุการณ์เดือน
พฤษภาคม 2535. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2536.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). ยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4 (ฉบับ
ปรับปรุงเพิ่มเติม) กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2536.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย.
แปลโดย วีระ สมบูรณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2533.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). วัฒนธรรมกับการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป, 2532.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). ศิลปศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). ศาสนาและเยาวชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
มาสเตอร์เพรส, 2532.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว
การพิมพ์, 2531.

- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). **สังคค์ศีลธิ์ เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). **สถานการณืพุทธศาสนาพลิกหายนะเป็นพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). **แสงเงิน แสงทอง ของชีวิต**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2536.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). **หลักการสำหรับคนสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์, 2531.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). **หลักการศึกษาในพระพุทศาสนา**. เอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). **องค์พระรัฐสิมาคุณากรปิยชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2535.
- พระเทพเวที (ประยูทธ์ ปยุตโต). **อารยธรรมไทย : ทางเลือกออกจากการพัฒนาในธรรมเพื่อชีวิต และการพัฒนาวัฒนธรรม**. พิมพ์เป็นที่ระลึก แต่คุณพ่อเย็น จันทรสกุล, กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, 2532.
- พระธรรมปิฎก (ประยูทธ์ ปยุตโต). **การศึกษากับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2539.
- พระธรรมปิฎก (ประยูทธ์ ปยุตโต). **การศึกษาเพื่อสันติภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก, 2538.
- พระธรรมปิฎก (ประยูทธ์ ปยุตโต). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2539.
- พระธรรมปิฎก (ประยูทธ์ ปยุตโต). **การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ ในปฏิรูปการศึกษา การสร้างสรรค์ภูมิปัญญา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2539.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). คนไทยกับป่า. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 7 (ปรับปรุงเพิ่มเติม) กรุงเทพฯ: อักษรธรรม, 2537.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร. (พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2536.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน. สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2540.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). ชีวิตที่สมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). พิธีกรรม ใครว่าไม่สำคัญ . พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21 . พิมพ์ครั้งที่ 6 (จัดปับต้นแบบ). กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2536.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). เมืองไทยจะวิฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). รักษาใจ ยามป่วยไข้. พิมพ์ครั้งที่ 8. (ปรับปรุงแบบ) กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 3 (ปรับปรุงเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). สืบสานวัฒนธรรมไทยบนฐานแห่งการศึกษาที่แท้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). สันติภาพเกิดจากอิสรภาพ และความสุข. คำปราศรัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ในพิธีรับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพที่องค์การยูเนสโก กรุงปารีส 20 ธันวาคม 2537. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2537.

- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก, 2537.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก, 2538.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่รอทางออก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2529.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ค่านิยมแบบพุทธ**. กรุงเทพฯ: พลซันต์การพิมพ์, 2527.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเด็ก และเยาวชน รุ่นใหม่**. เอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สหประชาพานิชย์, 2527.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ชาวพุทธต้องเป็นผู้ตื่น**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2530.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ไตรภูมิพระร่วง อิทธิพลต่อสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2529.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป, 2530.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **เทคโนโลยีกับศาสนา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2530.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ธรรมบัญญัติ พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่งดงาม**. พิมพ์ครั้งที่ 33. (ฉบับเพิ่มเติม และปรับปรุงเพื่อช่วยความจำ). กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2529.
- พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ปรัชญาการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2525.

พระราชวรมุนี (ประยูรธ ปรยุตโต). พัฒนาการ. ม.ป.ท., 2530.

พระราชวรมุนี (ประยูรธ ปรยุตโต). พุทธธรรม. (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2529.

พระราชวรมุนี (ประยูรธ ปรยุตโต). มองอเมริกา มาแก้ปัญหาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 5 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์, 2528.

พระราชวรมุนี (ประยูรธ ปรยุตโต). ลุทธิสภาพด้วยอนิจจัง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2530.

พระราชวรมุนี (ประยูรธ ปรยุตโต). ลักษณะสังคมพุทธ. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2527.

พระราชวรมุนี (ประยูรธ ปรยุตโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2527.

พระราชวรมุนี (ประยูรธ ปรยุตโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: จรุงการพิมพ์, 2529.

พัชรี แสงนิล. ครูและหลักธรรมของครูตามแนวพุทธ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

สุข สนองลักษณ์. วิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาของพระเทพเวที (ประยูรธ ปรยุตโต) วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์. จิตวิทยาการเรียนรู้ของเด็ก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2536.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. การศึกษาและสันติภาพ. ใน มนุษย์กับสันติภาพ. บทที่ 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

มรกต สิงห์แพทย์. พุทธศาสนากับประชาธิปไตย งานวิจัยว่าด้วยสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคในทัศนะของพุทธศาสนา เปรียบเทียบกับทัศนะประชาธิปไตย. วารสารพุทธศาสนศึกษา. 2 (มกราคม-เมษายน 2538) : 62-82.

โยธิน ศันสนยุทธ และ คณะ. จิตวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, 2533.

- ระวี ภาวะโล. มนุษย์กับสันติภาพ. ใน มนุษย์กับสันติภาพ บทที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ: สำนัก
พิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525.
- วลัย อารุณี, บรรณาธิการ. สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง. โครงการตำรา
และเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- วิชัย ดันศิริ. โฉมหน้าการศึกษาไทยในอนาคต : แนวคิดและบทวิเคราะห์. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- วิทย์ วิศทเวทย์ และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. ส 044 พระพุทธศาสนา. ชั้นมัธยมศึกษาปี
ที่ 4. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์ อจท., 2533.
- วิฑิต มั่นตราภรณ์. มนุษย์และสันติภาพ : มิติทางกฎหมาย. ใน มนุษย์กับสันติภาพ
บทที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- วินัย วีระพัฒนานนท์. กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียน
สโตร์, 2532.
- วินัย วีระพัฒนานนท์. มนุษย์ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมชน
สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2535.
- วไล ฌ ป้อมเพชร. การแสวงหาสันติภาพในโลกปัจจุบัน. ใน มนุษย์กับสันติภาพ. บทที่ 11.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- วไล ตั้งจิตสมคิด. การศึกษานอกระบบบนเส้นทางสู่ความเป็นนิกรกับการอนุรักษ์
ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
2534.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง, กรมการฝึกหัดครู. พระธรรมปิฎก กัปปังการศึกษาศาสตร์เพื่อสันติ
ภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2537.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง, กรมการศาสนา. วิชาการพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
การศาสนา, 2534.

ศึกษาธิการ, กระทรวง, กรมสามัญศึกษา. หัวใจของการศึกษาศาสนาต้องเป็นรากฐาน.

กรุงเทพฯ: พิมพ์ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2539.

ลิปพนนท์ เกตุทัต และคณะ. การปฏิรูปการศึกษา รายงานของคณะกรรมการวางพื้นฐาน

เพื่อการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2518.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544. กรุงเทพฯ:

เมื่อดทรายพรินต์ติ้ง, 2539.

สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ. ป.อ. ปยุตโต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สห

ธรรมิก, 2538.

สุนทร ณ รังษี. พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย. ใน ธารา ชิน (บรรณาธิการ), 64 ปี

แห่งการสถาปนาคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 65-69.

กรุงเทพฯ: สารมลชน, 2524.

สุนทร พลามินทร์ และ ชุติมา ธนะปุระ. นานาทัศนะเกี่ยวกับพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์

ปยุตโต). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2538.

สุนทร สุนันท์ชัย. การเรียนการสอนการศึกษานอกระบบ. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา

หลักการเรียนรู้และเทคนิคการฝึกอบรม. เล่มที่ 1 หน่วยที่ 1. นนทบุรี:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.

สุนทร สุนันท์ชัย. หลัก และปรัชญาของการศึกษาดลอดชีวิต. ใน เอกสารการสอนชุด

วิชาการศึกษาดลอดชีวิต และการศึกษาอกระบบ. เล่มที่ 1 หน่วยที่ 1.

นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อน

เปลี่ยนแปลงการปกครอง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

สุนน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธา และโยนิโสมนนิการ. กรุงเทพฯ: โครงการ

ตำรา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,

2530.

- สุรางค์ โค้วตระกูล. จิตวิทยาการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. อุดมคติทางการศึกษาของไทย. ใน วรรณไวทยากร เล่ม 1. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2514.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. จากเสฐียรพงษ์ วรรณปก ถึงพระเทพเวที และพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์, 2532.
- อมรา พงศาพิชญ์. การประเมินการพัฒนามนุษย์และคุณภาพชีวิต ในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน. เอกสารอัดสำเนา ของสมาคมวิจัยเชิงคุณภาพ, ม.ป.ป.
- อรุณี ทรดาล และ ปฐม นิคมานนท์. การสร้างแรงจูงใจในการศึกษานอกระบบ. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา หลักการเรียนรู้และเทคนิคการฝึกอบรม. เล่มที่ 1. หน่วยที่ 5. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533.
- อาชัญญา รัตนอุบล. เอกสารคำสอนวิชา 422375 การจัดการการศึกษานอกระบบโรงเรียน. ภาควิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป. (อัดสำเนา).
- อารมณ กัณฑ์ศรีวิกรม. ผลของการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการโดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษ และทางออกที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- อุ้นดา นพคุณ. การเรียนการสอนผู้ใหญ่เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2527.
- อุ้นดา นพคุณ. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, 2523.
- อุ้นดา นพคุณ. แก้ปัญหาเป็น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- อุ้นดา นพคุณ. แนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการพัฒนาชุมชนเรื่องคิดเป็น. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2528.

อำนาจ จันเงิน. การศึกษาเพื่อพัฒนาความกตัญญูทศเวทีตามแนวคิดของพระพุทธว
ญาณ (ทองชัย กิตติทินุโ). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2536.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. เพื่อความเข้าใจสาระและธรรมชาติของการศึกษา. ใน วรรณไวทยากร
เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

เอมอร กฤษณะรังสรรค์. ผลของการศึกษาตามหลักไตรสิกขาต่อความรับผิดชอบใน
หน้าที่ของนักศึกษาวิชาชีพครูสถาบันราชภัฏ. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต จุฬาล
งกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจงภาคผนวก

เอกสารในภาคผนวกได้แก่ จดหมายเชิญต่าง ๆ (ภาคผนวก ก) และการศึกษาชั้นนำผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) จำนวน 10 เล่ม เพื่อทดสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา เป็นขั้นตอนในการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักพุทธธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)”

ภายหลังการสอบวิทยานิพนธ์ คณะกรรมการสอบมีมติให้เปลี่ยนหัวข้อวิทยานิพนธ์เป็น “การวิเคราะห์สาระหลักทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักพุทธธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)”

ดังนั้น เอกสารในภาคผนวก ก และภาคผนวก ง จึงยังคงใช้ในหัวข้อวิทยานิพนธ์เดิม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ และหนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา

1. พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร และรองอธิการบดี
ฝ่ายวิชาการ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
2. ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์
ราชบัณฑิตสำนักธรรมศาสตร์ และการเมือง ประเภทสังคมศาสตร์
สาขาวิชาศึกษาศาสตร์-ทางวิทยวิธี และศาสตราจารย์กิตติคุณ
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. อาจารย์สุนทร สุนันท์ชัย
อดีตรองอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูล

- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)
เจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม

ที่ ทม 0309/11911

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

50 พฤศจิกายน 2538

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ

นับสนุนการ พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต)

เนื่องด้วย นายปิยวัชร สุธธินิช นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน กำลัง
ดำเนินการวิจัยเพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์หลักการทางการศึกษาระบบโรงเรียนตาม
หลักพุทธธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)" โดยมี ศาสตราจารย์ อุ่นตา นนคุณ เป็น
อาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตขอสมัครท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยที่นิสิตสร้างขึ้น

จึงนับสนุนการมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือวิจัยที่นิสิตสร้าง
ขึ้นดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอสนับสนุนการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร. สันติ กงสุวรรณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานมาตรฐานการศึกษา

โทร. 2183530

ที่ ทม 0309/11415

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนนงนุช ใต้ กรุงเทพฯ 10330

๔๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ

เรียน ศาสตราจารย์ สุมน อมรวิวัฒน์

เนื่องด้วย นายปิยวัชร สุทธิวิช นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการศึกษาโรงเรียน กำลัง
ดำเนินการวิจัยเพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตาม
หลักพุทธธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)" โดยมี ศาสตราจารย์ อุ่นตา นนคุณ เป็น
อาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ขออนุญาตเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยที่นิสิตสร้างขึ้น

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือวิจัยที่นิสิตสร้างขึ้น
ดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ลันติ อุงสุวรรณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานมาตรฐานการศึกษา

โทร. 2183530

ที่ ทม 0309/ 119 12

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

36 พฤศจิกายน 2538

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ

เรียน อาจารย์ สุนทร สุนันท์ชัย

เนื่องด้วย นายปิยวิทย์ สุทธิวัฒน์ นิสิตชั้นปริญญาโท บัณฑิต ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน กำลัง
ดำเนินการวิจัยเพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์หลักการทางการศึกษาจากระบบโรงเรียนตาม
หลักพุทธธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)" โดยมี ศาสตราจารย์ อุ่นตา นพคุณ เป็น
อาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยที่นิสิตสร้างขึ้น

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือวิจัยที่นิสิตสร้างขึ้น
ดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ลันติ กงสุวรรณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานมาตรฐานการศึกษา

โทร. 2183530

ที่ ทม 03091/๒666

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

10 เมษายน 2540

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบผลการวิจัย

กราบหมัสการ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)

เนื่องด้วย นายปิยวัชร สุทธิวิช นิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน กำลังดำเนินการวิจัยเพื่อเสนอเป็นวิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตาม หลักพุทธธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) โดยมี ศาสตราจารย์ อุ่นตา นพคุณ เป็น อาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบผลการวิจัยที่นิสิตสร้างขึ้น

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดพิจารณาตรวจสอบผลการวิจัย . ดังกล่าว เพื่อประโยชน์ทางการ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

กราบหมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประจักษ์ สกุนตะลักษณ์)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานมาตรฐานการศึกษา

โทร. 2183530

ภาคผนวก ข
ผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต)
ที่ไม่ได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์

ลำดับที่	ชื่อหนังสือ	หมายเหตุ
1	ธรรมนุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม (2529)	เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาประมวลหลักธรรมเบื้องต้น หรือหลักธรรมระดับพื้นฐาน
2	อินเดีย แดนเทวดา (2530)	จัดพิมพ์รวมเล่มในคนไทยหลงทางหรือไร (2535)
3	กรณีสันตโตโสภ (พิมพ์ครั้งที่ 4, 2531)	มีเนื้อหาเฉพาะงานรักษาพระธรรมวินัย
4	พระพุทธศาสนาในเอเชีย (พิมพ์ครั้งที่ 4, 2531)	มีเนื้อหาเฉพาะประวัติศาสตร์พุทธศาสนา
5	สัมมาสติ ในพุทธธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2, 2531)	อยู่ในบทที่ 21 ของหนังสือ พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ
6	พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย (2532)	มีเนื้อหาเฉพาะงานรักษาพระธรรมวินัย
7	แรงจูงใจในการเขียนกรณีสันตโตโสภ (พิมพ์ครั้งที่ 3, 2532)	มีเนื้อหาเฉพาะงานรักษาพระธรรมวินัย
8	สังจธรรมกับจริยธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2, 2532)	จัดพิมพ์รวมเล่มในการศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย (2532)
9	สาระสำคัญของพุทธธรรม : อริยสัจ 4 (พิมพ์เฉพาะบทครั้งที่ 1, 2532)	อยู่ในบทที่ 22 ของหนังสือ พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ
10	อมฤตพจนานา (พิมพ์ครั้งที่ 4, 2532)	มีเนื้อหาเป็นพุทธศาสนสุภาษิต พร้อมคำแปลง่าย ๆ โดยแบ่งเป็นหมวดต่าง ๆ
11	ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 12, 2533)	จัดพิมพ์รวมเล่มใน ทางสายอิสราภาพของการศึกษาไทย (2534)
12	รุ่งอรุณของการศึกษาไทย (พิมพ์ครั้งที่ 4, 2533)	เคยพิมพ์รวมเล่มใน การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย (2532)

ลำดับที่	ชื่อหนังสือ	หมายเหตุ
13	พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (2533)	
14	พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต (2533)	เคยพิมพ์รวมเล่มอยู่ใน <u>ปรัชญาการศึกษาไทย</u> (2535)
15	เพื่อความเข้าใจปัญหาพระโพธิรักษ์ (พิมพ์ครั้งที่ 3, 2533)	มีเนื้อหาเฉพาะงานรักษาพระธรรมวินัย
16	สัมมาอาชีวะ (2533)	อยู่ในบทที่ 20 ของหนังสือ <u>พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ</u>
17	ทำอย่างไรจะหายโกรธ พิมพ์ครั้งที่ 8 (2535)	เคยจัดพิมพ์อยู่ใน <u>ค่านิยมของชาวพุทธ</u> (2527)
18	พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (2535)	
19	วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 2, 2535)	อยู่ในบทที่ 18 ของหนังสือ <u>พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ</u>
20	ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร ความสุข (2536)	อยู่ในบทที่ 15 ของหนังสือ <u>พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ</u>
21	สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิต และปัญญาที่ยั่งรู้ (พิมพ์ครั้งที่ 2, 2536)	อยู่ในบทที่ 21 ของหนังสือ <u>พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ</u>
22	ข้อคิดชีวิตทวนกระแส (พิมพ์ครั้งที่ 8, 2537)	เคยจัดพิมพ์รวมเล่มใน <u>กระแสธรรมเพื่อชีวิตและสังคม</u> (2536)
23	คู่สร้างคู่สม ชีวิตคู่ในอุดมคติ (พระธรรมเทศนา สมชวีภิกษา-แต่งงาน)	เคยจัดพิมพ์อยู่ใน <u>ค่านิยมของชาวพุทธ</u> (2527)
24	รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง (พิมพ์ครั้งที่ 3, ปรับปรุงรูปแบบ, 2537)	เดิมชื่อ <u>ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา</u> เคยจัดพิมพ์อยู่ใน <u>ลักษณะสังคมพุทธ</u> (2527)
25	นิพพาน อนัตตา (พิมพ์ครั้งที่ 3, 2538)	มีเนื้อหาเกี่ยวกับการตีความในพระไตรปิฎก และอรรถกถา

ภาารผนวค ค
หมายเลขกำกับชื่อผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
ที่ใช้ในการวิเคราะห์

ลำดับที่	รายชื่อหนังสือ	ปี
1	ปรัชญาการศึกษาไทย	2525
2	ค่านิยมแบบพุทธ	2527
3	ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม	2527
4	ลักษณะสังคมพุทธ	2527
5	สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย	2527
6	มองอเมริกา มาแก้ปัญหาไทย	2528
7	การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่ร่อทางออก	2529
8	คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่	2529
9	ไตรภูมิพระร่วง อิทธิพลต่อสังคมไทย	2529
10	พุทธธรรม	2529
11	สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน	2529
12	เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ	2530
13	ชาวพุทธต้องเป็นผู้ตื่น	2530
14	เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า	2530
15	เทคโนโลยีกับศาสนา	2530
16	พัฒนาตน	2530
17	สุวิสรภาพด้วยอนิจจัง	2530
18	ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์	2531
19	ทางออกของสังคมไทย	2531
20	ธรรมกับการศึกษาของไทย	2531
21	นรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่	2531

ลำดับที่	รายชื่อหนังสือ	ปี
22	พัฒนาปัญญา	2531
23	เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย	2531
24	เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ	2531
25	หลักการสำหรับคนสมัยใหม่	2531
26	หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา	2531
27	การศึกษาที่สาถกสบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย	2532
28	ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป	2532
29	ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย	2532
30	พุทธธรรมกับชีวิตในสังคมเทคโนโลยี	2532
31	พุทธศาสนากับสังคมไทย	2532
32	วัฒนธรรมกับการพัฒนา	2532
33	ศาสนาและเยาวชน	2532
34	อารยธรรมไทย : ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา	2532
35	ชีวิตนี้เพื่องาน งานนี้เพื่อธรรม	2533
36	ธรรมกับการพัฒนาชีวิต	2533
37	รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย	2533
38	ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย	2534
39	ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง	2534
40	พุทธศาสนกับการแนะแนว	2534
41	โพชฌงค์ พุทธวิธีเสริมสุขภาพ	2534
42	มหาวิทยาลัยกับงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา	2534
43	องค์พระรัฐลีมาคุณากรปิยะชาติ	2534
44	ศิลปศาสตร์แนวพุทธ	2535
45	การพัฒนาจริยธรรม	2535
46	คนไทยหลงทางหรือไร	2535

ลำดับที่	รายชื่อหนังสือ	ปี
47	จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา	2535
48	ธรรมะฉบับเรียนลัด	2535
49	พรตลอดปี ชีวิตดีตลอดไป	2535
50	พระกับป่า มีปัญหาอะไร	2535
51	พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์	2535
52	กระแสธรรมเพื่อชีวิตและสังคม	2536
53	การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย	2536
54	ความรักจากวาเลนไทน์ สู่วิถีความเป็นไทย	2536
55	งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข	2536
56	จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร	2536
57	ทำแท้ง ดัดสินอย่างไร	2536
58	พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21	2536
59	มองให้ลึก นึกให้ไกล	2536
60	ยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม	2536
61	สถานการณ์พุทธศาสนาพลิกทายเป็นพัฒนา	2536
62	สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์	2536
63	แสงเงิน แสงทอง ของชีวิต	2536
64	คนไทยกับป่า	2537
65	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ	2537
66	ชีวิตที่สมบูรณ์	2537
67	พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ	2537
68	เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต	2537
69	รักษาใจ ยามป่วยไข้	2537
70	ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา	2537
71	สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข	2537
72	สืบสานวัฒนธรรมไทยบนฐานแห่งการศึกษาที่แท้	2537
73	อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย	2537
74	การศึกษาเพื่อสันติภาพ	2538

ภาคผนวก ง

การศึกษาชั้นนำผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) จำนวน 10 เล่ม เพื่อทดสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา

คำชี้แจงสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ

1. รายละเอียดของโครงการเสนอวิทยานิพนธ์
2. ขั้นตอนการศึกษาชั้นนำผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)

จำนวน 10 เล่ม เพื่อทดสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา

2.1 อ่านผลงาน จำนวน 10 เล่ม

2.2 ทาความสอดคล้องระหว่างรายละเอียด แนวคิด หรือประเด็นหลักของ
หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับรายละเอียด แนวคิด หรือประเด็นของหลักพุทธ
ธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)

2.3 จากนั้นนำเสนอเป็นรูปแบบดังนี้

ก. นิยามความหมายของหลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนใน
รายละเอียดว่ามีกี่แนวคิดย่อย ในแต่ละข้อ

ข. คัดข้อความงานนิพนธ์ของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่มี
ความสอดคล้องกับหลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในแต่ละข้อ

ค. สรุปหลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักพุทธธรรม
ในผลงานของพระธรรมปิฎก ในแต่ละข้อ

ง. เมื่อดำเนินการวิเคราะห์หลักการครบ 7 หลักการแล้ว จะสร้าง
ตารางวิเคราะห์แสดงจำนวนเล่ม หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักพุทธ
ธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก

บทนำ

ในการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักพุทธธรรมในผลงานของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) การดำเนินการวิจัยในขั้นตอนของการทดสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ได้กำหนดให้ผู้วิจัยเลือกผลงานของพระธรรมปิฎก แบบเจาะจง จำนวน 10 เล่ม มาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมจากผลงานของพระธรรมปิฎก กับหลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่วิเคราะห์และสังเคราะห์จากหน่วยงาน คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ และตำราของนักวิชาการการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 7 ข้อ คือ

1. การศึกษาตลอดชีวิต
2. คิดเป็น
3. หลักประชาธิปไตย
4. แรงจูงใจ
5. การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
6. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
7. การศึกษาเพื่อสันติภาพ

จากนั้นผู้วิจัยนิยามความหมาย และวิเคราะห์เนื้อหาย่อยเป็นหลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 7 ข้อ และสร้างตารางวิเคราะห์พร้อมยกตัวอย่างผลการวิเคราะห์เบื้องต้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องของหัวข้อย่อย ในหลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 7 ข้อ

ผู้วิจัยได้เลือกผลงานของพระธรรมปิฎก แบบเจาะจง จำนวน 10 เล่ม ดังนี้

1. ธรรมกับการศึกษาของไทย (2531)
2. หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา (2531)
3. ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป (2532)
4. ศาสนาและเยาวชน (2532)

5. ธรรมกับการพัฒนาชีวิต (2533)
6. การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย (2536)
7. จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร (2536)
8. พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21 (2536)
9. คนไทยกับป่า (2537)
10. การศึกษาเพื่อสันติภาพ (2538)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาชั้นนำ การวิเคราะห์หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามหลักพุทธธรรมในผลงานของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

1. การศึกษาตลอดชีวิต

1.1 ความหมาย

สังเคราะห์และสรุปจากเอกสาร และวรรณคดีที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

- ก. การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ส่งเสริมให้บุคคลแสวงหาความรู้ ฝึกฝน และพัฒนาตนเองตลอดเวลา เพื่อให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม
- ข. การศึกษาเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่ง ไม่จำเป็นต้องอยู่ในห้องเรียนและเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยมีความเกี่ยวพันและต่อเนื่องกันตลอดชีวิต

1.2 ข้อความในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ที่แสดงให้เห็นความสำคัญ หรือกล่าวถึงการศึกษตลอดชีวิต มีดังต่อไปนี้

“การศึกษาจะไม่เต็มกระบวนการถ้าอยู่ในวงจำกัดอย่างที่เราทำมา คือ มาเรียนในห้อง” (หลักการศึกษานในพระพุทธศาสนา : 7)

“วิถีชีวิตในพระพุทธศาสนาจึงเป็นวิถีชีวิตแห่งการศึกษา ปัจจุบันเรามีคำว่า lifelong education แปลว่า การศึกษาตลอดชีวิต พระพุทธศาสนานั้นถือมาแต่ไหนแต่ไรว่า การศึกษานั้นคือชีวิต ชีวิตนั้นคือการศึกษา แต่ไม่ใช่ชีวิตเฉย ๆ ต้องเป็นชีวิตที่ดำเนินอย่างถูกต้อง มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา จึงจะเป็นการศึกษา” (ธรรมกับการศึกษาของไทย : 47)

“ในเมื่อการศึกษาเป็นการฝึกฝนพัฒนาคน ให้ดำเนินไปในวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความหมายจึงตามมาว่า トラบโดชีวิตของเรายังไม่สมบูรณ์ ยังมีความพร่อง ยังมีความไม่เต็ม ยังมีทุกข์ ยังมีปัญหา トラบนั้นเราก็ต้องพัฒนาชีวิตกันเรื่อยไป ในเมื่อเราจะต้องพัฒนาชีวิตกันเรื่อยไป ก็หมายความว่าเราจะต้องมีการศึกษากันเรื่อยไป คือ เราจะต้องมีการศึกษาตลอดชีวิต หรือมีการพัฒนาชีวิตกันตลอดชีวิต” (ธรรมกับการพัฒนาชีวิต : 5)

“จิตสำนึกในการศึกษา คือ การที่มีความตระหนักสำนึกตนเองอยู่เสมอว่า เราจำเป็นต้องเรียนรู้ ต้องพัฒนาตน เมื่อมีความสำนึกในการที่จะต้องพัฒนาตนอย่างดีแล้ว ก็จะก้าวไปสู่การมีท่าทีของจิตใจอย่างถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลายที่จะได้ประสพรอบตัว ผู้ที่มีจิตสำนึกในการศึกษาหรือมีจิตสำนึกในการพัฒนาตนแล้ว จะมองเห็นทุกสิ่งเป็นเรื่องที่จะต้องเรียนรู้อยู่เสมอ คือ มองสิ่งทั้งหลายด้วยท่าทีของการหาข้อมูลเพื่อเอามาใช้ในการพัฒนาตน” (หลักการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ : 15)

“มีสติกระตือรือร้นตลอดเวลา คือ มีจิตสำนึกต่อกาลเวลา ตื่นตัวต่อความเปลี่ยนแปลง ไวและเท่าทันต่อเหตุแห่งความเสื่อม และเหตุแห่งความเจริญ กระตือรือร้นในการป้องกันแก้ไขเหตุแห่งความเสื่อม และสร้างสรรค์เหตุแห่งความเจริญ มีจิตที่สำนึกในการศึกษา พัฒนาตนอยู่ตลอดเวลา เรียกว่า อัปมาทสัมปทา (การทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม) (ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป : 30)

“ความตื่นตัวกระตือรือร้นที่เรียกว่าความไม่ประมาท เป็นตัวเรื่องที่โยงเข้าไปหาการศึกษาเหตุปัจจัย และการกระทำการให้ตรงเหตุปัจจัย และทำให้เราต้องการพัฒนาชีวิตอยู่ตลอดเวลา บุพนิมิตข้อนี้เรียกว่า อัปมาทสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท)” (ธรรมกับการพัฒนาชีวิต : 72)

“จิตสำนึกต่อความเปลี่ยนแปลงจึงนำไปสู่ความไม่ประมาท คือ ความกระตือรือร้น ขวนขวายไม่อยู่นิ่งเฉย ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปเปล่า มีอะไรเกิดขึ้นที่อาจจะเป็นเหตุแห่งความเสื่อมก็ไม่อยู่นิ่ง ต้องรู้เท่าทัน ต้องป้องกันแก้ไข” (ศาสนาและเยาวชน : 44)

1.3 สรุป

หลักการ การศึกษาตลอดชีวิตมีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่กล่าวถึงเรื่อง การศึกษาตลอดชีวิต ในผลงานของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ดังนี้

1. การเรียนรู้เกิดขึ้นทุกหนทุกแห่ง ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในห้องเรียน
2. กระบวนการเรียนรู้ต้องได้รับการฝึกฝนและพัฒนาอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

ด้วยจิตใจที่มีความกระตือรือร้น ขวนขวาย ไม่อยู่นิ่งเฉย ตลอดจนมีจิตสำนึกต่อ

การเปลี่ยนแปลง ด้วยความไม่ประมาท ซึ่งตรงกับหลักพุทธธรรมในเรื่อง อัมปมาทสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท)

2. คิดเป็น

2.1 ความหมาย

สังเคราะห์และสรุปจากเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้ คนทุกคน นั้นมีความคิด สิทธิเสรีภาพ มีศักยภาพ มีอำนาจในตัวเอง มีความสามารถในการตัดสินใจ เพื่อแก้ปัญหาหรือความทุกข์ในการดำเนินชีวิตของตน แต่บุคคลที่จะได้ชื่อว่าเป็นบุคคล ที่คิดเป็นนั้นจะต้องมีการใช้ข้อมูลประกอบการคิด การตัดสินใจ เพื่อแก้ปัญหา 3 ด้าน พร้อมกัน คือ ข้อมูลของตนเอง ข้อมูลสังคม สิ่งแวดล้อม และข้อมูลวิชาการ เพื่อจักได้ ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ทั้งร่างกายและจิตใจ และสังคมแวดล้อม

2.2 ข้อความในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยูรธ ปยุตโต) ที่แสดงให้เห็นความสำคัญ หรือกล่าวถึง คิดเป็น มีดังต่อไปนี้

“ฟังพาดนได้ด้วยความรู้คิด คือ รู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาให้ได้ ความจริง และคุณค่า หรือประโยชน์จากสิ่งทั้งหลาย สามารถคิดแยกแยะ และสืบค้นหา องค์ประกอบ และเหตุปัจจัย เป็นต้น ของเรื่องราวเหตุการณ์ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ... ข้อนี้เรียกว่า โยนิโสมนสิการ (การพิจารณาโดยแยกแยะ)” (ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป : 30-31)

“โยนิโสมนสิการ การรู้จักคิดพิจารณา ปัจจุบันเรียกว่ารู้จักคิด คิดเป็น” (ธรรมกับการศึกษาไทย : 34)

“โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ) การรู้จัก มนสิการหรือรู้จักคิด รู้จักพิจารณาด้วยตนเองไม่มองอะไรข้าม ๆ พรว้า ๆ คลุม ๆ แต่รู้จัก คิดสืบสาวหาเหตุปัจจัย แยกแยะให้เห็นองค์ประกอบ จับแง่ดีมาใช้ประโยชน์ได้และรู้จักโยง ให้เห็นองค์รวม หรือสร้างองค์ความรู้ความคิดใหม่ได้ ทำให้เกิดปัญญาที่เข้าถึงความจริง ได้ประโยชน์ และทำการสำเร็จสนองความใฝ่รู้ และใฝ่สร้างสรรค์ได้โดยสมบูรณ์” (จะ พัฒนาคนกันได้อย่างไร : 31)

“การที่จะมีปัญญานั้น สิ่งหนึ่งที่จะต้องสร้างขึ้นให้เป็นตัวนำมาซึ่งปัญญา ก็คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา ที่สมัยนี้เน้นกันหนักหนาในวงการศึกษา เรียกว่า การคิดเป็น ทางพระเรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำใจโดยแยบคาย” (ศาสนาและเยาวชน : 46)

“แก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความรู้คิด คือ ต้องรู้จักคิด รู้จักพิจารณา คิดเองเป็น โดยคิดตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ซึ่งท่านเรียกว่า โยนิโสมนสิการ” (ธรรมกับการพัฒนาชีวิต : 72-73)

2.3 สรุป

หลักการคิดเป็น มีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่กล่าวถึง เรื่อง คิดเป็น ในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ดังนี้

1. ในผลงานของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ปรากฏว่า คำว่า “คิดเป็น” ซึ่งสอดคล้องกันโดยตรงกับคำว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งพระธรรมปิฎก ได้แยกประเภทวิธีคิด 10 แบบ คือ 1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 2. วิธีคิดแบบแยกแยะ องค์ประกอบ 3. วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา 4. วิธีคิดแบบแก้ปัญหา 5. วิธีคิดแบบบรรดลัมพันธ์ 6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก 7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม 8. วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม 9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน 10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท

2. พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ไม่ได้เน้นการใช้ข้อมูล 3 ด้าน คือ ข้อมูลของตนเอง ข้อมูลสังคม สิ่งแวดล้อม และข้อมูลวิชาการ แต่ท่านเน้นในเรื่อง การแก้ปัญหา ซึ่งตรงกับหลักพุทธธรรมในเรื่อง โยนิโสมนสิการ และอริยสัจ 4

3. หลักประชาธิปไตย

3.1 ความหมาย

สังเคราะห์และสรุปผลจากเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

ก. เป็นหลักในการปกครองที่ส่งเสริม ปลูกฝัง และสร้างจิตสำนึกในการปกครองตนเอง และปกครองร่วมกัน

ข. ในการทำงานเป็นหมู่คณะ รู้จักแบ่งและรับผิดชอบงานของส่วนรวมร่วมกัน มีความเคารพในหน้าที่และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

ค. ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยมีเสรีภาพ คือ สภาวะที่บุคคลสามารถมีและใช้โอกาสในการพูด การคิด การเขียน การกระทำได้อย่างมีอิสระ

3.2 ข้อความในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ที่แสดงให้เห็นความสำคัญ หรือกล่าวถึงหลักประชาธิปไตย มีดังต่อไปนี้

“การปกครองแบบประชาธิปไตย คือ การปกครองของประชาชน ที่แต่ละคนปกครองตัวเองได้ เมื่อแต่ละคนปกครองตัวเองได้ดีแล้ว ก็มาช่วยกันปกครองร่วมกัน ก็เป็นการปกครองของประชาชน ที่ประชาชนปกครองกันเอง อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ คือ เราจะต้องพัฒนาคนให้สามารถปกครองตนเองได้ ถ้าเขาไม่สามารถปกครองตนเองได้แล้ว การที่จะมาร่วมกันปกครองประเทศชาติที่รวมกันอยู่ก็เป็นไปด้วยดีไม่ได้” (การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย : 17)

“การปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่พยายามเปิดโอกาสให้ศักยภาพของมนุษย์แต่ละคนออกไปเป็นส่วนรวมที่เป็นประโยชน์แก่สังคมให้มากที่สุด การที่เรามีเสรีภาพก็คือ การที่ว่าเราสามารถเอาศักยภาพของเราไปทำประโยชน์ให้แก่สังคมของเรา ไปเป็นส่วนรวมที่เป็นประโยชน์” (การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย : 25)

“เมื่อสิทธิมาคู่กับหน้าที่ ก็เป็นความสมดุลอย่างหนึ่งระหว่างการได้กับการให้ หรือระหว่างการรับเอากับการสละออก เมื่อเกิดภาวะสมดุล หรือดุลยภาพนี้แล้ว ก็เข้าสู่สายกลาง ที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตยที่ดี” (การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย : 32)

“เมื่อเสรีภาพมาคู่กับความรับผิดชอบ ก็หมายความว่า เราจะต้องใช้เสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบ และต้องรับผิดชอบต่อการใช้เสรีภาพนั้นด้วย” (การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย : 33)

“ข้อสำคัญที่สุดนั้น ในใจจะต้องมีเสรีภาพ คือ เสรีภาพจากกิเลส ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของโลก โทสะ โมหะ หรือตัณหา มานะ ทิฐิ” (การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย : 40)

3.3 สรุป

หลักประชาธิปไตยมีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่กล่าวถึง หลักประชาธิปไตยในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ดังนี้

1. พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เน้นว่าการพัฒนาคนเป็นสิ่งสำคัญในระบอบประชาธิปไตย เพราะถ้าคนสามารถปกครองตนเองได้แล้ว ก็สามารถร่วมกันปกครองประเทศชาติได้

2. สิ่งสำคัญของหลักประชาธิปไตย คือ ความเข้าใจในเรื่อง สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ และความรับผิดชอบ โดยเฉพาะเรื่องอิสระเสรีภาพ ซึ่งตรงกับหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่มีจุดเน้นในเรื่องเสรีภาพแก่พุทธศาสนิกชน ในการที่จะปลดปล่อยตนเองจากความทุกข์ทั้งปวง

3. หลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย มีมากมาย โดยเฉพาะ สาราณียธรรม 6 (ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน, หลักการอยู่ร่วมกัน)

4. แรงจูงใจ

4.1 ความหมาย

สังเคราะห์และสรุปจากเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

ก. แรงจูงใจ คือ กระบวนการที่ส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้และมีกำลังใจในการที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างถูกต้อง และให้มีความเป็นมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

ข. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้แรงจูงใจของบุคคลดำเนินไปอย่างถูกต้องและประสบความสำเร็จ คือ การที่บุคคลรู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี

4.2 ข้อความในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่แสดงให้เห็นความสำคัญ หรือกล่าวถึงแรงจูงใจ มีดังต่อไปนี้

“วิชาพื้นฐานนั้นต้องทำให้บุคคลมีฉันทะที่จะเล่าเรียนศึกษาอย่างจริงจัง มีแรงจูงใจที่ถูกต้องในการเรียนว่าเรียนไปเพื่ออะไร ว่าเรียนไปเพื่อจะใช้วิชาการนั้น ๆ ทำประโยชน์ให้แก่สังคม เพื่อรู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง เอาไปใช้แก้ปัญหาอย่างได้ผลดี และทำให้มีความสามารถในการที่จะเรียน เช่น เรียนเป็น รู้จักคิด รู้จักค้นคว้า เอามาใช้ในการพัฒนาศักยภาพของตนได้” (ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป : 5)

“พร้อมด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง ได้แก่ ความใฝ่รู้ และใฝ่ดีที่เรียกว่าใฝ่ธรรม หรือฉันทะนั้นเอง ธรรมแปลว่า ความจริง และความดีงาม ความจริงเข้าถึงได้ด้วยความรู้ ก็ต้องใฝ่รู้ ใฝ่ความจริงก็ต้องใฝ่ความรู้” (ธรรมกับการพัฒนาชีวิต : 70)

“ใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ คือ ต้องการเข้าถึงความจริง และทำสิ่งที่ดีงามให้เกิดมีขึ้น รักสัจจะ รักงาน อันเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้ก้าวหน้าต่อไปในการพัฒนา เรียกว่า ฉันทสัมปทา (การทำฉันทะให้ถึงพร้อม)” (ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป : 29)

“มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง คือ ใฝ่รู้และใฝ่สร้างสรรค์ คนเราที่จะพัฒนาชีวิตไปได้จะต้องมีแรงจูงใจ ไม่ว่าจะเรียนหนังสือหรือจะทำอะไรสักอย่างก็ต้องมีแรงจูงใจ คือ มีความอยากมีความปรารถนา... แรงจูงใจที่ถูกต้อง ที่จะทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองได้ คือ แรงจูงใจที่เรียกว่า ฉันทะ ได้แก่ ความใฝ่รู้ และใฝ่สร้างสรรค์ หรือใฝ่ทำ ต้องการทำ” (ศาสนา และเยาวชน : 37)

“ธรรมฉันทะ หมายถึง ความรักธรรม ความปรารถนาใฝ่ใจในความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เราจะต้องเร้าฉันทะนี้ขึ้นมาแทนมานะ เร้าให้คนเพียรพยายามเพื่อจะแสวงหาความรู้ และทำการสร้างสรรค์ ทั้งใฝ่ความดีงาม คือ ใฝ่ทำสิ่งที่ดีงาม ต้องการสร้างสรรค์ ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น แล้วก็ใช้ฉันทะนี้เร้าความเพียรให้เกิดขึ้น” (ธรรมกับการศึกษาไทย : 41-42)

“ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ) คือ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง ได้แก่ ความใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ ต้องการเข้าถึงความจริง และทำในสิ่งทั้งหลายให้ดีงามเป็นเลิศ ซึ่งเข้ามาทำหน้าที่แทนตัณหา” (จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร : 30)

“เด็กที่จะเติบโตและรุ่งเรืองขึ้นมาได้ จะต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมโดยเฉพาะในทางสังคม การรู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดีนี้เป็นจุดเชื่อมต่ออย่างถูกต้อง ในการสัมพันธ์กับสังคม เมื่อสัมพันธ์อย่างถูกต้อง ก็ทำให้เกิดการพัฒนาแก่ชีวิต” (ศาสนาและเยาวชน : 34)

“รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี ปัญญาเป็นแกนนำของการพัฒนาชีวิต ดังนั้นคนเราจะเดินหน้าในการพัฒนาก็จะต้องเลือกหาแหล่งความรู้ เริ่มตั้งแต่รู้จักเลือกคบคนซึ่งไม่ใช่เป็นแหล่งความรู้เท่านั้น แต่เป็นแหล่งของความดีงามด้วย” (ธรรมกับการพัฒนาชีวิต : 69)

4.3 สรุป

หลักการ แรงจูงใจ มีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่กล่าวถึง แรงจูงใจให้ผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ดังนี้

1. พระธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายและความสำคัญของแรงจูงใจตามหลักพุทธธรรม ได้ละเอียด ลึกซึ้ง และกว้างกว่านักการศึกษาว่า มนุษย์จะพัฒนาชีวิตไปได้จะต้องมีแรงจูงใจที่ถูกต้อง ได้แก่ ความใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ และการเข้าถึงความจริง แหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี

2. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในเรื่องแรงจูงใจ ซึ่งมีความสอดคล้องกันโดยตรง คือ ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ คือ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง) และกัลยาณมิตตา (การรู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี)

5. การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.1 ความหมาย

สังเคราะห์ และสรุปจากเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้ การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง

ก. เพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข. เพื่อเสริมสร้างทัศนคติ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่จะทำให้เกิดดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.2 ข้อความในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยูรธ ปยุตโต) ที่แสดงให้เห็นความสำคัญ หรือกล่าวถึงการศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีดังต่อไปนี้

“ความรู้สึกที่ตึงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์ต่อพืช และสัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่ตึงามอย่างหนึ่ง ได้แก่ คุณธรรมที่เรียกว่า ความกตัญญู” (คนไทยกับป่า : 21)

“นอกจากความรู้สึกที่เห็นคุณค่าของกันและกัน หรือระลึกในคุณค่าของกันและกันแล้ว ท่านยังให้มีความรู้สึกที่มองพืชและสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา คือ การมองสรรพสัตว์ว่า เป็นเพื่อนร่วมโลก ที่ควรจะมีไมตรีหวังดีปรารถนาประโยชน์สุขแก่กันด้วย” (คนไทยกับป่า : 22-23)

“ในระดับจิตใจนี้เราอาจจะมุ่งไปที่คุณธรรมสำคัญ คือ ความเมตตา กรุณา ความรู้สึกพอใจและเป็นสุข และจิตสำนึกในความรับผิดชอบทั้ง 3 ตัวนี้ถ้าได้มากก็เป็นส่วนที่มีประโยชน์มาก ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยเฉพาะการรักษาป่า” (คนไทยกับป่า : 100-101)

“เมื่อจะทำอะไรก็ต้องคำนึงถึงองค์ทั้งสาม คือ มนุษย์ ธรรมชาติ สังคม เช่น ถ้าจะพัฒนาเทคโนโลยี ก็ต้องดูว่า เทคโนโลยีนี้ช่วยให้มนุษย์ดีขึ้นด้วยไหม เกื้อกูลต่อธรรมชาติไหม ทำลายธรรมชาติหรือขัดแย้งกับธรรมชาติไหม และเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมหรือไม่” (หลักการศึกษานในพระพุทธศาสนา : 20)

“ตัวมนุษย์เองก็เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งอยู่ในธรรมชาตินั้นด้วย มนุษย์จะต้องรู้จักแก้ไขปัญหาในการอยู่กับธรรมชาติแวดล้อม จะต้องจัดหาและจัดสรรปัจจัย 4 ให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยมีอาหารการกิน เป็นต้น อย่างเพียงพอ และมีความเป็นอยู่สะดวกสบายพอสมควร ตลอดจนมีความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ เป็นต้น การกระทำเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็น เมื่อมนุษย์มีแนวความคิดถูกต้องแล้ว การที่จะจัดการอะไรกับธรรมชาตินั้นเขาก็จะทำด้วยจิตสำนึกและความรู้ตัวว่าตนเองหรือหมู่มนุษย์นี้เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบความสัมพันธ์อย่างอิงอาศัยกันของธรรมชาติ ไม่ได้แยกตัวออกมาเพื่อจะจัดทำอะไรกับธรรมชาติ

เขาจะมองว่าตัวเขาเองก็เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งอยู่ในธรรมชาติ และความเปลี่ยนแปลงในธรรมชาติก็จะมีผลกระทบต่อตัวเขา และต่อหมู่มนุษย์ส่วนรวมด้วย (พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21 : 36-37)

“การศึกษาในที่นี้หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาชีวิตจิตใจคน คนเราถ้ามองธรรมชาติอย่างถูกต้อง ก็จะได้เรียนรู้จักธรรมชาติ ธรรมชาติจะช่วยขัดเกลาและเสริมสร้างคุณภาพของจิตใจได้ เริ่มตั้งแต่เป็นเครื่องชักจูงจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบ โน้มไปสู่ความเมตตาการุณย์ และความรู้สึกที่ประณีตอ่อนโยนตลอดจนช่วยให้เกิดสมาธิ และการที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติ รู้เท่าทันโลกและชีวิต ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงใช้ธรรมชาติแวดล้อมของป่าเป็นส่วนประกอบในการฝึกคน” (คนไทยกับป่า : 25)

“การแก้ปัญหาแค่รักษาคุณภาพในระบบนิเวศทางด้านกายภาพอย่างเดียวไม่พอมันต้องมีคุณภาพในด้านจิตใจ คือ ต้องให้มีความสุขของมนุษย์ในการสัมพันธ์กับธรรมชาติตลอดจนเข้าถึงอิสรภาพที่แท้จริงในที่สุดด้วย หลักการนี้แหละคือ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับป่าในแง่คุณค่าต่อชีวิตจิตใจและการพัฒนามนุษย์” (คนไทยกับป่า : 76)

“ให้มนุษย์มองเห็น และใช้ประโยชน์จากคุณค่าที่ป่าและธรรมชาติแวดล้อมทั้งหลายมีต่อชีวิตจิตใจ และการพัฒนาตนของมนุษย์ หลักการนี้จะช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ไขปัญหากเกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อมที่ประสบอยู่ในปัจจุบันได้” (คนไทยกับป่า : 80)

“การแก้ปัญหาในระดับที่หนึ่ง คือ การแก้ปัญหาในระดับพฤติกรรม ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ 2 อย่าง คือ

1. การออกกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ กติกาของสังคม
2. การสร้างพฤติกรรมเคยชิน”

(คนไทยกับป่า : 98)

“ในระบบการพัฒนาที่จะให้มีการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างเป็นธรรมชาติ โดยมีความประสานกลมกลืนนั้น เบื้องต้นคนจะต้องมีท่าทีที่เกิดจากรากฐานทางความคิดใหม่ที่ถูกต้อง คือ การมองมนุษย์เป็นส่วนร่วมอยู่ในระบบความสัมพันธ์ของธรรมชาติที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย มองสิ่งทั้งหลายสัมพันธ์กันหมด มีอะไรเกิดขึ้นก็ส่งผลกระทบต่อกัน

ที่เรียกสั้น ๆ ว่า อิทัปปัจจยตา แล้วแนวความคิดที่จะนำไปสู่ความเกือบลดต่อกันและกันก็จะเกิดขึ้น” (คนไทยกับป่า : 116)

5.3 สรุป

หลักการ การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่กล่าวถึง การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

1. พระพุทธศาสนา เน้นในเรื่องของคุณประโยชน์ในการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ตลอดจนความรู้สึกที่ดีงาม และเห็นในคุณค่า ในการประสานกลมกลืน เกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบต่อกันเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ซึ่งกว้างกว่าหลักการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งเน้นเพียงแต่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น

2. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในผลงานของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ในเรื่องนี้ ได้แก่ ความกตัญญูรู้คุณ ความเมตตากรุณา ตลอดจนการเห็นในคุณค่าระหว่างกันและกัน มีจิตสำนึก ทศนคติที่ดี ซึ่งเรียกว่า ทิฏฐิสัมปทา (การทำทิฏฐิให้ถึงพร้อม) ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

6.1 ความหมาย

สังเคราะห์และสรุปจากเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง

ก. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเพิ่มพูนความรู้ (ปัญญา) ความสามารถ ทักษะ (พฤติกรรม) เจตคติ (ค่านิยม ความเชื่อถือ) ของบุคคลเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งเป็นการนำศักยภาพภายในของแต่ละบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ข. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ถ้ามองในแง่ของการพัฒนาในระดับปัจเจกบุคคล หมายถึง การพัฒนาตนเอง ในชีวิตของแต่ละบุคคล ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ตลอดจนสร้างสรรค์ต่าง ๆ แก่ตัวเองและสังคม

6.2 ข้อความในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่แสดงให้เห็นความสำคัญ หรือกล่าวถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีดังต่อไปนี้

“มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ภาษาสมัยใหม่เขาเรียกว่า มีศักยภาพ ก็เป็นอันว่ามนุษย์มีศักยภาพในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตน เราเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพ สามารถพัฒนาตนให้สูงสุด จนกระทั่งมีปัญญารู้แจ้งความจริง สามารถแก้ปัญหาหลุดพ้นจากทุกข์ได้” (ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป : 11)

“ตถาคตโพธิสัทธา คือ ความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่จะพัฒนาตนให้เป็นพุทธได้ มีความมั่นใจในตนเอง ในฐานะเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้... ถ้าปราศจากศรัทธานี้ การศึกษาจะเป็นไปได้ยาก เพราะเมื่อไม่เชื่อในศักยภาพของตนเองว่าจะพัฒนาได้ ก็ไม่เชื่อในการพัฒนาตนเอง ไม่เกิดแรงจูงใจที่จะฝึกฝนพัฒนาต่ออย่างใด” (หลักการศึกษานในพระพุทธศาสนา : 12-13)

“เชื่อมั่นในศักยภาพของตน คือ มั่นใจในตนเองว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาขึ้นไปให้สมบูรณ์ได้ หรือเชื่อในความเป็นมนุษย์ของตน ซึ่งเป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาให้ประเสริฐเลิศได้ และเพียรพยายามในการศึกษาพัฒนาตนยิ่งขึ้นไปให้เต็มที่สมบูรณ์ เรียกว่า อุตตสัมปทา “การทำตนให้ถึงพร้อม” (ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป : 30)

“ในพุทธศาสนามีหลักการให้การศึกษามนุษย์ด้วยการฝึกฝนพัฒนาให้รู้จักรับรู้ และรู้จักปฏิบัติสิ่งที่เกี่ยวข้องในชีวิตอย่างถูกต้อง (จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร : 24)

“อุตตสัมปทา (ความทำตนให้ถึงพร้อม) คือ การทำตนให้ถึงความสมบูรณ์แห่งศักยภาพของความเป็นมนุษย์ โดยมีจิตสำนึกในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่เสมอ (จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร : 30)

“การฝึกฝนและพัฒนามนุษย์ทางพุทธศาสนาจัดวางเป็นหลักการเรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่าง

มีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ (จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร : 37)

“มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ หลักบอกว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีศักยภาพสูงสุด ท่านใช้คำว่า เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และฝึกแล้วประเสริฐสุด แต่ทุกคนก็มีศักยภาพของตน ถ้ามีว่หนึ่งเฉยศักยภาพนั้นก็ไม่ปรากฏออกมาทั้ง ๆ ที่เราสามารถเป็นพระพุทธเจ้าได้ เป็นพระอรหันต์ได้ เป็นพระอริยะได้ แต่ไม่พัฒนาศักยภาพ ก็เป็นไม่ได้ จึงต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่มีอยู่ในตนและมีจิตสำนึกในการที่จะพัฒนาตนอยู่เสมอโดยมุ่งมั่นพัฒนาศักยภาพให้เต็มที่ บุพนิมิตข้อนี้เรียกว่า อัดตสัมปทา (การทำตนให้ถึงพร้อม)” (ธรรมกับการพัฒนาชีวิต : 71)

“พัฒนาศักยภาพของตนให้เต็มที่ พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ คือ พัฒนาได้ ภาษาสมัยใหม่ เรียกว่า มีศักยภาพ มนุษย์แต่ละคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้สมบูรณ์ ... การพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สมบูรณ์นั้นนอกจากการทำให้มีการศึกษาตามหลักการทั่วไปแล้ว ก็ทำให้ต้องค้นหาว่าตนเองมีความถนัด มีความสามารถด้านไหน แล้วก็พัฒนาตนขึ้นไปให้เต็มที่แห่งศักยภาพนั้น หลักการข้อนี้เรียกทางภาษาพระว่า อัดตสัมปทา แปลว่า การทำตนให้ถึงพร้อม” (ศาสนา และเยาวชน : 39-40)

“กระบวนการวิธีในการที่เราจะทำตัวให้พ้นจากอำนาจของตัณหา มานะ ทิฐินั้น พระพุทธศาสนาได้จัดวางเป็นรูปกระบวนการศึกษาที่เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งทราบกันอยู่แล้วว่า ได้แก่

1. การฝึกฝนพัฒนาคนในด้านพฤติกรรมภายนอกทางกายวาจา เรียกว่าศีล
2. การฝึกฝนพัฒนาคนในด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ หรือจะเรียกศัพท์ยาวว่า “อธิจิตตสิกขา” คือด้านจิตใจ
3. การฝึกฝนพัฒนาคนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจให้เข้าถึงความจริง เรียกว่า ปัญญา”

(การศึกษาเพื่อสันติภาพ : 31)

“การพัฒนามนุษย์ที่สำคัญที่สุด เมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อย ๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของ ตัณหา มานะ ทิฐิ คือ

ถูกตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ตั้งใจได้มากขึ้น การที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาคนเพื่อให้มีตัณหา มานะ ทิฐิ น้อยลง หรือตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของกิเลสเหล่านี้ น้อยลง การพัฒนามนุษย์นั้นก็คือ การศึกษา ซึ่งได้แก่ สิกขานั้นเอง” (การศึกษาเพื่อสันติภาพ : 24)

6.3 สรุป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในผลงานของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ดังนี้

1. พระพุทธศาสนา เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตน
2. การที่จะทำให้ตนเองมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จะต้องมีจิตสำนึก และมุ่งมั่นในการฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทั้งในด้านร่างกาย พฤติกรรม ปัญญา และจิตใจ
3. หลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในระดับปัจเจกบุคคล คือ การพัฒนามนุษย์ ได้แก่ ตถาคตโพธิสัตถา (ความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่จะพัฒนาตน) อัตตสัมปทา (การทำตนให้ถึงพร้อม) และไตรสิกขา (หลักในการฝึกฝนและพัฒนามนุษย์) ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา)

7. การศึกษาเพื่อสันติภาพ

7.1 ความหมาย

สังเคราะห์ และสรุปจากเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

การศึกษาเพื่อสันติภาพ หมายถึง การเสริมสร้าง พัฒนาคน

ก. เพื่อให้คนมีใจใฝ่หาความสงบสุข รู้จักริธีแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยสันติวิธี และเหตุผล ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน

ข. เพื่อให้คนมีทัศนคติ ค่านิยม ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ เคารพ ในความเสมอภาค ความยุติธรรม และเข้าใจในสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น

7.2 ข้อความในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ที่แสดงให้เห็นความสำคัญ หรือกล่าวถึงการศึกษาเพื่อสันติภาพ มีดังต่อไปนี้

“มีชีวิตและอยู่ร่วมสังคมเป็นระเบียบด้วยวินัย คือ รู้จักจัดระเบียบชีวิตและการอยู่ร่วมในสังคมให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดี ถ้าชีวิตไม่มีระเบียบ และการอยู่ร่วมกันในสังคมไม่เรียบร้อย ก็จะทำให้เกิดความวุ่นวายสับสน คนเราจะทำอะไรไม่ได้เลย หรือไม่สะดวก เพราะไม่มีช่องที่จะทำ ชีวิตที่จะทำอะไรได้จะต้องมีช่องมีโอกาส โอกาสนั้นเกิดจากการจัดระเบียบ” (ธรรมกับการพัฒนาชีวิต : 70)

“ชีวิตมีวินัย ซึ่งในที่นี้เข้าใจว่าเป็นการจัดระเบียบของชีวิตและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้ชีวิตนั้นมีเวลาและโอกาส เป็นชีวิตที่มีสภาพความเป็นอยู่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาตนเอง นี่คือหลักธรรมที่เรียกว่า สีสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล แปลให้เป็นภาษาสมัยใหม่ว่า การจัดระเบียบชีวิต และจัดระเบียบการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี” (ศาสนาและเยาวชน : 37)

“อิสรภาพของมนุษย์อยู่ที่การมีความสุขที่ขึ้นต่อสิ่งภายนอกน้อยที่สุด หรือมีความสุขได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งภายนอก นั่นคือ อิสรภาพของเขา ความเข้าใจที่จะทำให้เขาพัฒนาตัวเองให้มีความสุขได้ โดยล้าพังจิตปัญญาของตนเองมากยิ่งขึ้น จนไม่ขึ้นกับสิ่งแวดล้อมภายนอกในการที่จะมีความสุข” (พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21 : 34)

“การที่ความโลภและความโกรธเหล่านั้น ก่อให้เกิดภัยอันตรายรุนแรงและยาวนานกว้างไกล ก็เพราะปัจจัยอีกอย่างหนึ่งในจิตใจของมนุษย์ อันนี้คือสิ่งที่เรียกว่า ทิฏฐิ หรือความเห็น ความเชื่อ ลัทธินิยม และแม้แต่ศาสนา หรืออุดมการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนค่านิยมในสังคม... ถ้ามีความเห็นถูกต้อง มีความเชื่อถูกต้อง มีค่านิยม มีลัทธิตุณการณที่ถูกต้อง นอกจากผลดีและพลังสร้างสรรค์มากมายจะเกิดจากทิฏฐิที่ถูกต้องนั้น และทิฏฐิที่ถูกต้องนั้นจะเป็นฐานหนุนคุณธรรมที่ตรงกันข้ามกับโลภะและโทสะให้มีกำลังมากขึ้นแล้ว ความโลภ และความโกรธที่ยังมีอยู่ก็จะเกิดได้น้อย อยู่ในขอบเขตจำกัดและถูกควบคุมได้ง่าย เพราะไม่มีที่เกาะยึดหรือฐานที่จะตั้งตัว (พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21 : 7)

“การพัฒนามนุษย์นี้สำคัญที่สุด เมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อย ๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิ คือ ถูกตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ดีงามได้มากขึ้น การที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาคนเพื่อให้มีตัณหา มานะ ทิฐิ น้อยลง หรือตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของกิเลสเหล่านั้นน้อยลง การพัฒนามนุษย์นั้นก็คือการศึกษา ซึ่งได้แก่ศึกษานั่นเอง” (การศึกษาเพื่อสันติ. 230-24)

“ถ้าจะมี Competition คือ การแข่งขัน ก็ต้องให้ Balance คือ ดึงดุลไว้ด้วย Cooperation คือ ความร่วมมือ และจะต้องมีเมตตา คือ ความรักกัน เป็นเครื่องประสานหล่อเลี้ยงด้วย เมตตาหรือความรักนั้นจะต้องพัฒนาให้ถึงขั้นที่เรียกตามศัพท์พระพุทธศาสนาว่าเป็น อัปปมัญญา คือ ไม่มีขอบเขต ไม่จำกัดกลุ่มพวก” (พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21 : 23)

“เราจะมองเห็นลักษณะของมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว ในแง่ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ได้ด้านหนึ่ง คือ การที่เขามีมัจฉริยะ หรือความทวงแทนก็ดกันแบ่งแยกนี้ลดลงไป มัจฉริยะ 5 คือ

1. ความทวงแทนก็ดกัน เกี่ยวกับเรื่องที่อยู่อาศัย ประเทศ ท้องถิ่น ดินแดน
2. การทวงแทนก็ดกัน เกี่ยวกับเรื่องพรรคพวก พงศ์เผ่า เหล่ากอ หรือชาติพันธุ์ เช่น ethnic groups และ religious groups ต่าง ๆ
3. ความทวงแทนก็ดกัน เกี่ยวกับเรื่อง ลาก ทรัพย์ สมบัติ และผลประโยชน์ต่าง ๆ
4. ความทวงแทนก็ดกัน เกี่ยวกับเรื่องชั้นวรรณะ ผิวพรรณ จำพวก class, caste ตลอดจน colour
5. ความทวงแทนก็ดกันในเรื่องของวิชาการ ความรู้ คุณพิเศษ วุฒิ ความดีงาม ความก้าวหน้าในทางภูมิธรรม ภูมิปัญญา และความสำเร็จต่าง ๆ” (พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21 : 25-26)

“ศาสนาจะต้องสอนให้มนุษย์นั้นมองมนุษย์พวกอื่นในภาวะและฐานะที่เสมอกันกับตน ขอมรับและเคารพกัน และให้มองด้วยท่าทีของการที่จะอยู่ร่วมกัน คือ มีทั้ง

ความเสมอและสมาน เสมอคือ เท่าเทียมกัน และสมานคือร่วมกัน” (พุทธวิธีแก้ปัญหา เพื่อศตวรรษที่ 21 : 16)

“คนที่พัฒนาถูกต้องมีการศึกษาถูกต้องเท่านั้นจึงจะเป็นอิสระไม่ต้องขึ้นกับ อามิส สามารถมีความสุขด้วยตนเองจนกระทั่งเป็นภาวะประจำจิตใจ มีความสุขสมบูรณ์ จึงไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองอีก เพราะฉะนั้นชีวิตของเขาจึงไม่มีปัญหาแก่ใคร ทั้งแก่ตัวเอง และแก่ผู้อื่น และพร้อมที่จะบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ชาวโลก โดยใช้ชีวิตนี้เพื่อประโยชน์สุข แก่มวลมนุษย์ แล้วจะมีปัญหาอะไร เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ไม่ต้องเกิดสันติ ตัวเอง ก็สันติภายใน แล้วก็สร้างสันติให้เกิดขึ้นในโลก นี่คือการศึกษาคือถูกต้อง อย่างนี้เป็นทั้งการศึกษาสันติ และเป็นการศึกษาเพื่อสันติด้วย” (การศึกษาเพื่อสันติภาพ : 51)

“สันติภาพที่แท้จะเกิดมีได้ต้องพัฒนาคนให้มีสันติทั้งภายในและภายนอก แล้วสันตินั้นจะอยู่มั่นคงได้ด้วยความไม่ประมาท” (การศึกษาเพื่อสันติภาพ : 56)

“บุคคลที่เข้าถึงอิสรภาพ มีสันติสุขที่แท้จริงอยู่ภายใน หรือแม้เพียงกำลัง เดินเข้าในกระแสสภาวะเช่นนั้น ย่อมเป็นผู้มีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา คือ ใช้ปัญญาเป็น ตัวนำในการดำเนินชีวิต” (หลักการศึกษามหาวิทยาลัย : 38)

“การที่จะสร้างสันติภาพขึ้นในโลกต้องให้คนมีความสงบในตัวเองให้ได้ ฉะนั้นจึงไม่ต้องรอศึกษาเพื่อสันติ แต่ให้ศึกษาสันติเลย ฝึกสร้างความสงบให้เกิดขึ้นในชีวิตของเรา... หลักที่ท่านเรียกว่า อธิษฐาน หรืออธิษฐานธรรม

“ตัวอธิษฐาน หรือธรรมที่จะเป็นที่ยินยัดเป็นที่มั่นของคนมี 4 ข้อ

1. ปัญญา นพปมุขะเยย ไม่พึงประมาทปัญญา
2. สัจจ อนุรกุชเยย พึงอนุรักษสัจจะ พึงรักษาสัจจะ
3. จาค ออนุพหุเยย พึงเพิ่มพูนจาคะ จาคะแปลว่า ความสละ
4. สนฺติเมว โส ลิกุชเยย พึงศึกษาสันติ”

(การศึกษาเพื่อสันติภาพ : หน้า 26-29)

7.3 สรุป

การศึกษาเพื่อสันติภาพมีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในผลงานของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ดังนี้

1. สันติภาพเกิดขึ้นจากการที่ทุกคนมีชีวิต และอยู่ร่วมกันในสังคมด้วย ระเบียบ วินัย ความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์

2. สันติภาพที่แท้จริงมี 2 ประเภท คือ สันติภาพภายในและสันติภาพภายนอก สันติภาพภายในเกิดจากการที่บุคคลฝึกฝนพัฒนาตนเองด้วยการศึกษาที่ถูกต้อง จากนั้น จึงจะสามารถสร้างสันติภาพภายนอกในการบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ

3. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อสันติภาพ ได้แก่ ความรัก ความเมตตา สัมมาทิฐิ (ความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้อง) หรือทิฐิสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยหลักการแห่งความเชื่อถือ สีสสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล หรือการจัดระเบียบชีวิต และจัดระเบียบการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี) และอธิษฐานธรรม (ธรรมเป็นที่ ยืนหยัดและเป็นที่ยึดมั่นของคน)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

จากการเลือกงานนิพนธ์ของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) จำนวน 10 เล่ม เพื่อนำมาศึกษาในการทดสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity)

ผลของการศึกษานำเบื้องต้น สรุปได้ว่า หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 7 ข้อ มีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีมาเป็นเวลานานกว่า 2,500 ปี ดังนี้

หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน	หลักพุทธธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก
การศึกษาตลอดชีวิต	อัปมาทสัมปทา
คิดเป็น	โยนิโสมนสิการ
หลักประชาธิปไตย	สาราณียธรรม 6
แรงจูงใจ	ฉันทสัมปทา กัลยาณมิตตตา
การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กตัญญู เมตตากรุณา ทิวฐีสัมปทา
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	อตตสัมปทา ตถาคตโพธิสัตถา ไตรสิกขา
การศึกษาเพื่อสันติภาพ	สีลสัมปทา ทิวฐีสัมปทา เมตตา อธิษฐานธรรม

จากการวิเคราะห์หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 7 ข้อ ตามหลักพุทธธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก สรุปได้ดังนี้

ตารางสรุปการวิเคราะห์หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 7 ข้อ
ตามหลักพุทธธรรมในผลงานของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)

หลักการศึกษา ศึกษานอกระบบ โรงเรียนตาม หลักพุทธธรรม	การศึกษา	คิดเป็น	หลัก ประ	ระสูงใจ	การศึกษา	การพัฒนา	การศึกษา	
	ตลอดชีวิต		ชาธิปไตย		เพื่ออนุรักษ์ ทรัพยากร ธรรมชาติและ สังคม	ทรัพยากร มนุษย์	เพื่อสันติ ภาพ	
รายชื่อผลงาน	1	2	3	4	5	6	7	
1. ธรรมกับการศึกษาของไทย	1	1		1				
2. หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา	1			1	1	1		
3. ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป	1	1		1		2		
4. ศาสนาและเยาวชน	1	1		2		1	1	
5. ธรรมกับการพัฒนาชีวิต	2	1		2		1	1	
6. การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย			2					
7. จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร		1		1		2		
8. พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21					1		3	
9. คนไทยกับป่า					3			
10. การศึกษาเพื่อสันติภาพ					1	1	2	
รวม	6	5	2	7	6	8	8	42
ร้อยละ	14.29	11.90	4.76	16.67	16.67	14.29	19.05	100

จากตารางสรุป การวิเคราะห์หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 7 ข้อ ตามหลักพุทธธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ปรากฏมากที่สุด คือ หลักการในเรื่อง การพัฒนาทรัพยากร

มนุษย์ การศึกษาเพื่อสันติภาพ รองลงมาได้แก่ แรงจูงใจ การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คิดเป็น และหลักประชาธิปไตย

จากการศึกษาชั้นนำพบว่า พระพุทธศาสนายึดหลักการพัฒนาด้านตนเองทั้งด้านกายจิต สติ และปัญญา โดยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนา (ภาวนา) และการศึกษา (สิกขา) เป็นสิ่งเดียวกัน กับการฝึกฝนอบรมตน ดังที่ พระธรรมปิฎก กล่าวไว้ว่า “การศึกษา คือ การพัฒนาชีวิตที่ดำเนิน ไปตลอดจนกระทั่งบรรลุเป้าหมาย คือ อริสราภาพ และสันติสุข (ธรรมกับการศึกษาไทย : 47)

หลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในการพัฒนาชีวิตให้ดำเนินได้อย่างถูกต้อง ดังกล่าว ได้แก่ รุ่งอรุณของการศึกษา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัส และทรงเน้นเป็นพิเศษ ดังที่พระ ธรรมปิฎกได้อธิบายไว้อย่างกระชับว่า

“มีธรรมอยู่ 7 ประการ ที่เป็นแสงอรุณของมรรค หรือเป็นตัวชักนำเข้าสู่การดำเนิน ชีวิตที่ถูกต้อง บางทีก็เรียกว่า รุ่งอรุณของการศึกษา ทำไมจึงเรียกว่ารุ่งอรุณของการศึกษา เพราะสิกขาหรือการศึกษา ก็คือการทำให้คนสามารถดำเนินชีวิตที่ดีนั่นเอง ดังนั้นจึงโยงสิกขา กับมรรคเข้าหากันว่า การศึกษาก็คือการฝึกฝนอบรมหรือการพัฒนาคนให้สามารถดำเนินชีวิต ตามมรรค สิกขาสัมพันธ์กับมรรค เราจะเห็นว่า สิกขาก็มี 3 คือ สติ สมาธิ ปัญญา มรรคมี องค์ 8 ประการ ก็สรุปได้เป็น 3 เรียกว่า สติ สมาธิ ปัญญา เหมือนกัน ทำไมจึงซ้ำกัน ก็ เพราะ 2 อย่างนี้ต้องอาศัยกัน มรรค คือ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม จะเกิดขึ้นได้ อย่างไร ก็ต้องมีการฝึกให้มีการดำเนินชีวิตอย่างนั้น การฝึกให้มีการดำเนินชีวิตอย่างนั้น คือ สิกขา สิกขาก็คือ การฝึกคนให้สามารถดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามมรรค สิกขา มีสติ สมาธิ ปัญญา มรรคก็รวมลงในสติ สมาธิ ปัญญา ดังนั้น ธรรมที่เป็นรุ่งอรุณของมรรคก็เป็นรุ่งอรุณ ของสิกขา คือ เป็นรุ่งอรุณของการศึกษาด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าวธรรมหมวดนี้จึงเรียกว่า รุ่ง อรุณของการศึกษาก็ได้ เป็นแสงเงินแสงทองของชีวิตที่รุ่งเรืองดีงามก็ได้ เราจะต้องเห็นความ สำคัญของหลักธรรมที่เป็นรุ่งอรุณนี้” (ศาสนา และเยาวชน : 33)

หลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 7 ข้อ มาตรงกันกับหลักธรรม รุ่งอรุณของการศึกษา ดังนี้

รุ่งอรุณของการศึกษา หรือบุพนิมิตของชีวิตที่ดีมี 7 ประการ	หลักการทางการศึกษา นอกระบบโรงเรียน
1. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดีเรียกว่า กัลยาณมิตตตา (ความมีกัลยาณมิตร)	- แรงจูงใจ
2. มีชีวิตและอยู่ร่วมสังคมเป็นระเบียบด้วยวินัยเรียกว่า สิลสัมปทา (ความถึงพร้อมของศีล)	- การศึกษาเพื่อสันติภาพ
3. พร้อมด้วยแรงจูงใจใฝ่รูใฝ่สร้างสรรค์เรียกว่า ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ)	- แรงจูงใจ
4. มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ เรียกว่า อุตตสัมปทา (การทำตนให้ถึงพร้อม)	- การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
5. ปรับทัศนคติและค่านิยมให้สมแนวเหตุผล เรียกว่า ทิฏฐิสัมปทา (การทำความเห็นความเข้าใจให้ถึงพร้อม)	- การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - การศึกษาเพื่อสันติภาพ
6. มีสติกระตือรือร้นตื่นตัวตลอดเวลา เรียกว่า อัปปมาทสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท)	- การศึกษาตลอดชีวิต
7. แก้ปัญหาและพึงพาตนได้ด้วยความรู้คิด เรียกว่า โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ)	- คิดเป็น

นอกจากนี้ยังมีหลักพุทธธรรมอื่น ๆ อีก เช่น เมตตา กรุณา กตัญญู ไตรสิกขา ตถาคตโพธิสัตว์ สาราณียธรรม 6 และ อธิษฐานธรรม ต่างก็มีจุดมุ่งหมาย ในการพัฒนาคน ให้มีความสามารถในการดำเนินชีวิตที่ดี

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงสาระสำคัญของการศึกษาไทยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม ซึ่งมีมาเป็นเวลานานกว่า 2,500 ปี ว่ามีความร่วมสมัย ทันสมัย ในการปรับใช้กับหลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับคนที่พลาดโอกาสในการศึกษาจำนวนมากที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ และครอบคลุมถึงผู้ที่ได้รับการศึกษามาแล้ว จะได้เรียนรู้ตามความต้องการของตนโดยไม่มีข้อจำกัด ซึ่งเป็นรูปแบบของการศึกษาที่เหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบัน ในการที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อันเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ ซึ่งกำลังอยู่ในยุคโลกาภิวัตน์ และเหตุการณ์ปัจจุบันของโลกที่กำลังกลับมาศึกษาในการที่จะสร้างสรรค์สันติภาพภายในและภายนอกของมนุษย์ให้เกิดขึ้น ซึ่งหมายความว่า สันติหรือความสงบที่แท้จริงเริ่มมาจากในตัวบุคคลแต่ละคน แล้วแผ่ขยายไปสู่สังคมตลอดจนระบบชีวิตทั้งหมดที่รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ แก้ไขเพิ่มเติม ของผู้ทรงคุณวุฒิ
ในการศึกษาชั้นนำผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
จำนวน 10 เล่ม เพื่อทดสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา**

.....

1. การศึกษาตลอดชีวิต

ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ เพิ่มเติมข้อสรุปว่า “การศึกษาเป็นการพัฒนาคนให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม และเป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

อาจารย์สุนทร สุนันท์ชัย เพิ่มเติมข้อสรุปว่า “มนุษย์เกิดมายังไม่บรรลุถึงภาวะสมบูรณ์ยังมีทุกข์ ยังมีปัญหา ต้องมีการต่อเติมอยู่เรื่อยไป トラบใดที่ชีวิตยังมีทุกข์ トラบนั้นต้องมีการแก้ไขให้พ้นทุกข์ และトラบนั้นต้องมีการศึกษา”

2. คิดเป็น

สรุปข้อ 1 อาจารย์สุนทร สุนันท์ชัย เสนอแนะว่า “ก่อนสรุปข้อความเหล่านี้ น่าจะดูอ้างอิงในข้อความในผลงานก่อน”

สรุปข้อ 2 ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ไม่เห็นด้วย และได้ให้ความคิดเห็นว่า “ท่านไม่ได้ใช้คำว่า ข้อมูล แต่ท่านเน้นการวิเคราะห์ตนเอง วิเคราะห์สังคม โดยใช้หลักการของพุทธธรรม”

อาจารย์สุนทร สุนันท์ชัย ได้ให้ความคิดเห็นว่า การหา “เหตุปัจจัย” คือ การหา “สิ่งทำให้เกิดผล” เช่น หว่าอะไรทำให้คนมีความเจ็บป่วย นั่นคือต้องมีข้อมูล แต่ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก มิได้แจกแจงว่าข้อมูลมีอะไรบ้างเท่านั้น”

3. ประชาธิปไตย

ความหมายของประชาธิปไตย ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ มีความเห็นว่า ความหมายข้อ ก และ ข้อ ข หมายถึง “การมีส่วนร่วม participation” และเพิ่มเติมความหมายอีก 1 ข้อ คือ สิทธิ และโอกาสที่เท่าเทียมกัน

สรุปข้อ 2 อาจารย์สุมน สุรินทร์ชัย ได้เพิ่มเติมประโยคสุดท้ายว่า “ปลดปล่อยตนเองจากความทุกข์ทั้งปวง” เป็น “ปลดปล่อยตนเองจากกิเลสซึ่งเป็นต้นเหตุของความทุกข์ทั้งปวง”

สรุปข้อ 3 อาจารย์สุมน สุรินทร์ชัย ได้เสนอแนะว่า “ข้อนี้ควรจะอ้างข้อความในผลงานมาก่อน”

ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ได้เพิ่มเติมข้อสรุปว่า “มนุษย์มีสิทธิ และโอกาสเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนตามแนวทางไตรสิกขา”

อาจารย์สุมน สุรินทร์ชัย ได้เพิ่มเติมข้อสรุปว่า “เสรีภาพคู่กับความรับผิดชอบ บุคคลพึงใช้เสรีภาพอย่างมีความรับผิดชอบ”

4. แรงจูงใจ

ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ได้แสดงข้อคิดเห็นเรื่อง ความหมายของแรงจูงใจว่า “วัตถุประสงค์ (objective) เป็นแรงจูงใจให้คนพัฒนาตนเอง”

อาจารย์สุมน สุรินทร์ชัย ได้แสดงความเห็นเพิ่มเติมความหมายของแรงจูงใจว่า “ควรที่จะเพิ่มแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic motivation) ต้องมีสิ่งภายนอกกระตุ้น แรงจูงใจภายใน (Intrinsic motivation) เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากการเห็นคุณค่า เช่น รู้ว่าจะเรียนไปเพื่ออะไร

ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ได้แสดงข้อคิดเห็นข้อสรุปว่า “ต้องพูดถึงหลักใหญ่ คือ ปรัตตโนสะ ซึ่งท่านได้เขียนไว้มาก” และเพิ่มเติมข้อสรุปว่า “วัตถุประสงค์คือ อิศรภาพภายนอก และอิศรภาพภายในจิตใจ เป็นแรงจูงใจให้พัฒนาตนเอง”

พระเมธีธรรมาภรณ์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า ในข้อสรุปว่า “กัลยาณมิตร ทำให้เกิดศรัทธา ฉันทะ แสงหากัลยาณมิตร”

5. การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ได้เพิ่มเติมความหมายในข้อ ก ว่า “เพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตทุกประเภทกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” และได้เปลี่ยนคำในความหมายข้อ ข จาก ทัศนคติ เป็น ความตระหนัก

6. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า “มนุษย์ไม่ใช่ทรัพยากรในแง่ของพุทธ ท่านเจ้าคุณไม่ได้เห็นว่า มนุษย์เป็นทรัพยากร” และได้ตัดคำว่า ทรัพยากร ออกจากคำว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ในข้อสรุป ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ได้เพิ่มเติมข้อความในข้อที่ 1 คือ “พระพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์ทุกคน มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนได้”

ข้อสังเกตของ พระเมธีธรรมาภรณ์

1. การเลือกหลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน 7 ข้อ นี้ถูกกำหนดโดยเนื้อหาเอง หรือเพราะผู้วิจัยตั้งเป้าหมายจะสรุปให้ตรงกับสัมปทาทั้ง 7 ต้องระวังปัญหาด่วนสรุป หรือ Oversimplification

2. เห็นว่าการเปรียบเทียบหลักการกับสัมปทาทั้ง 7 ก็ใช้ได้ ยกเว้นรายละเอียดบางประการ เช่น หลักการบางข้อ อาจตรงกับพุทธธรรม หลายข้อ หรือพุทธธรรมบางข้อมีความหมายกว้าง อาจเข้ากับหลักการหลายข้อ เช่น ทิฐีสัมปทา ถ้าหมายถึง อิทธิปัจจัยจตา ก็ช่วยส่งเสริมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ถ้าหมายถึง อโมหะ ก็ส่งเสริมสันติภาพ เป็นต้น ถ้าพยายามกำหนดให้ธรรมบางข้อตรงกับหลักการบางข้อเท่านั้น จะประสบปัญหาของ Oversimplification

หลักการทางการศึกษา นอกระบบโรงเรียน	หลักพุทธธรรมในผล งานของพระธรรมปิฎก	ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ		
		ศ.สุมน	อ.สุนทร	พระเมธี ธรรมากรณ์
1. การศึกษาตลอดชีวิต	อัปมาทสัมปทา		✓	✓
2. คิดเป็น	โยนิโสมนสิการ		✓	✓
3. หลักประชาธิปไตย	สาราณียธรรม ๘		✓	✓ ชาติที่อ้างอิง
4. แรงงูใจ	ฉันทสัมปทา กัลยาณมิตตตา	เพิ่มโปรดโมสะ		✓ กัลยาณมิตตตา -ศรัทธา
5. การศึกษาเพื่อ อนุรักษ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	กตัญญู เมตตากรรณา ทิวฐีสัมปทา			เมตตากรรณา ✓ ทิวฐีสัมปทา อัทธีปัจจยตา
6. การพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์	อิตตสัมปทา ตถาคตโพธิสัตธา ไตรสิกขา	✓ ตัดคำว่า ทรัพยากร		
7. การศึกษาเพื่อสันติ ภาพ	ศีลสัมปทา ทิวฐีสัมปทา เมตตา อธิษฐานธรรม	✓		✓ ทิวฐีสัมปทา

ประวัติผู้เขียน

นายปิยวัชร สุทธิวนิช เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2510 ที่จังหวัดเพชรบุรี สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ในปีการศึกษา 2530 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2537 ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง วิทยาจารย์ ฝ่ายพัฒนานักศัลสำนักงานการเจ้าหน้าที่ สภาการศึกษาไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย